

ל ע נ י ן ה נ י ן

כבוד ידידי הרה"ג וכ"י מהרכ"פ טכורש שליט"א.

הנני בזה להביע חו"ד על הקטע האחרון ממאמרו „מלחמת־רשות, מצוה זחיבה“.

(א) כת"ר דן על מלחמת השחרור של עמנו, שהיא „מלחמת מצוה“ מצד הצלת האומה, והיא בבחינת „עזרת ישראל מיד צר“ כהגדרתו של הרמב"ם (רפ"ה מלכים) מקור להלכה זו מצא כב' בירושלמי (ספ"ח דסוטה) דמלחמת חובה הוא אנהו דבאין עלן, ויש להביא גם מסנהדרין (ע"ג) מנין לרואה את חבירו שלסטין באין עליו שחייב להצילו דכ' לא תעמוד על דם רעך, ובמשפט כהן סי' קמ"ד (שמביא כב') האריך בדבר החובה של כאו"א להשתתף בהצלת האומה אף שכרוך בסכנה, ומביא ראייה מהרוגי לוד ומאסתר. במ"א הבאתי את דברי היש"ש הכונס (מובא במג"א ס"ס תקע"ד) בפירוש הגמרא (תענית י"א) כל הפורש מן הצבור אינו רואה בנחמת צבור, היינו אם יש בידו להציל את הצבור בין בגופו בין בממונו, הרי שמחויב לסכן נפשו למען הצלת הצבור, אחרת הוא בכלל „פורש מהצבור“.

(ב) ברם לפי"ד יש לתת למלחמתנו הנוכחית מושג והיקף יותר רחב בהלכה. דהנה ידוע דהרמב"ן מונה מצות כבוש וישוב א"י בין תרי"ג מצוות זכן הוא אומר (בהשגות להסהמ"צ מ"ד) אסור לנו להשאיר את הארץ בידי אוה"ע בדור מן הדורות ומצוה זו פרט לנו ד' כולה בגבוליה שלא יניחו ממנה כלום שלא יכבשוהו, ונצטוינו בכבושה ובישיבתה, ומסיים: הרי נצטוינו בכבוש בכל הדורות ע"ש, וברמב"ן מסעי (ל"ג נ"ג) עה"פ: והורשתם את הארץ וישבתם בה. פסוק זה, וכן הפסוק: עלה רש את הארץ כאשר דבר ה' (דברים א' כ"א) מורים דהוא מ"ע לדורות עולם ולא רק יעוד והבטחה. כן נראה, גם דעת הריב"ש בתשובה (סי' שפ"ז) שפי' מאמרם (גיטין ח'. ב"ק פ' ע"ה) דהקונה בית בא"י כותבין עליו אונו ע"י נכרי בשבת, משום דישוב א"י אינה מצוה לשעתה אלא מצוה המתקיימת לעולם. ותועלת לכ"ע שלא תשקע בידי טמאים (מסכה זו התריסו חז"ל על דוד שכבש ארם נהרים, טרם שכבש כל א"י, ע' ספרי כוף עקב). אופייני הוא נמוקו של הירושלמי להיתר זה של קנין בית בשבת בא"י: שכן מצינו שלא נכבשה יריחו אלא בשבת וכי, ופי' הקה"ע, כלומר שמצינו שבשביל ישוב א"י מותר לחלל שבת, אנו רואין דלפי הירושלמי נחשב קנין בית מגוי בא"י בכלל כבוש (ע' ירושלמי שבת פ"א ה"ח, ומ"ק פ"ב הי"ד) זכמו למען כבוש ממש, מותר לחלל שבת אפי' באיסור דאורייתא, כך למען קנין

בית מגוי מותר לעבור שבות. והנה במשפט כהן (סי' קמ"ו) והעיר בדברי הירושלמי וקה"ע אלה. אמנם כדברי הירושלמי יש ללמוד מדברי הרמב"ם תרומות (פ"א ה') עכו"ם שקנה קרקע בא"י לא הפקיעה מן המצוות לפיכך אם חזר ישראל ולקחה ממנו אינה ככבוש יחיד וכו', דרבנו פסק דאין קנין לנכרי בא"י להפקיע מידי מעשר, (כרבה גיטין מ"ז). ע"כ קנין זה הוא ככבוש רבים, וכ' הכ"מ. אפי' למ"ד יש קנין לנכרי, אם חזר הישראל ולקח מנכרי, הקנין הוא ככבוש, וכ"ה בחוספתא ע"ז (פ"ה): כל זמן שהם עליה, כאילו היא נכבשת, אינם עליה, כאילו אינה נכבשת. יוצא איפוא שקנין בית או קרקע בא"י מידי נכרי, או ישיבה, בארץ הוה ככבוש הארץ¹).

דין זה של קנין בית בשבת ע"י גוי, מובא גם להלכה בטוש"ע (א"ח סי' ש"ז ס"א) וע"י גם מג"א (סי' תקפ"ח ס"ח ה') שמביא הדין דחנוכת הבית בזה"ז הוה מצוה רק בא"י, ולא בחו"ל ומקורו מירושלמי (סוטה ספ"ח) עה"פ אשר בנה בית ולא חנכו. דוקא בא"י דמצוה לחנכו יצא בונה בית בחו"ל דאינה מצוה לחנכו. וראה בפאת השלחן (סי' א—י"ד) שהאריך לבסס את שיטת הרמב"ן, ושגם דעת התשב"ץ והרשב"ש כהרמב"ן, וכ"כ המנ"ח בסופו, במ"ע ד', שהוסיף, שרוב הראשונים דעתם כהרמב"ן. גם הרמב"ם שלא מונה יישוב א"י בין התרי"ג מצוות, אבל הלא גם הוא מביא החובה של יישוב א"י, ע"י הלכה י"ב: לעולם ידור אדם בא"י וכו', אלא דעתו דיישוב א"י הוה מצוה דרבנן, וכ"כ בפאת השלחן. ומ"מ עלינו לקיים מצוה דרבנן לא פחות ממצוה של תורה. ומשנה שלמה שנינו: חומר בדברי סופרים מדברי תורה (סנהדרין פ"ח): חביבים ד"ס מד"ת, סהרי ר"ט (ברכות י"ב) אלו לא קרא ק"ש לא היה עובר אלא בעשה, וע"י שעבר ע"ד ב"ה אמרו לו כדאי היית לחוב בעצמך. (עי' ירושלמי ר"ש ברכות וסנהדרין פי"א ה"ד): וערבים עלי דברי דודים (דרבנן) יותר מיינה של תורה, (ע"ז ל"ה) וכל העובר על מצוה דרבנן מקרי עברינא (שבת מ') וגם רשע (יבמות כ'). ע"כ גם לדעת הרמב"ם מוטלת עלינו מצות ד' לכבוש הארץ להתישב בה (ומ"ש הכ"מ סוף פ"ה ממלכים, דהרמב"ם כרב יהודה ס"ל, כבר דחו דבריו, דהר"מ שינה בכוונה, וכתב „אסור לצאת מבבל לשאר ארצות" ולא כלשון רב יהודה, ובשום מקום לא מצינו דא"י תכלל במונח „שאר ארצות").

ד) ברם, גם לרב יהודה דכל העולה לא"י עובר בעשה, דד"ק מהפסוק „בבלה יובאו ושם יהיו עד יום פקדי אותם, נאום ד', ולר"ח בתוס' סוף כתובות, שכי' דבזמנם שהיו סכנות בדרכים אין כופין לעלות ואין מצוה לדור בא"י, (ע' כפתור ופרח, של"ה, מהרי"ט ובפאת השלחן, בשם הגהות מרדכי דלית הלכתא כוותיהו), הרי דורנו זכה, כי פקד ד' את עמו לא פחות מימי כורש. אחרי שכל עמי התבל הכירו בזכותנו על אר"י כמדינה יהודית עצמאית, ואם

1) וי"ל דזה כוונת הרמב"ן באומרו: „ונצטוינו בכבוש בכל הדורות" ר"ל, באין אפשרות לכלל האומה לכבוש את הארץ כולה, או גם כל יחיד יכול ומחויב לקיים הכבוש, ע"י רכישת קרקע והתישבות בא"י, כאשר עשה הוא ז"ל בעצמו עזב את ספרד וצלה לא"י (בשנת ה'כ"ז).

פולשים שפלים מתנפלים עלינו, אז הם מורדים באוה"ע, לא אנו, וחובתנו להרמב"ם מדרבנן, ולהרמב"ן ודעמיה מן התורה וכן ההלכה, לכבוש את ארצנו ולגרש את הזרים וליישב בה יהודים הנוודים זה אלפיים שנה בלי קרקע תחת רגלם. וכן אומר רש"י ז"ל, בג' מקומות: א) מסעי ל"ג נ"ג עה"פ: והורשתם (וגרשתם) אותה מיושביה, ואז וישבתם בה תוכלו להתקיים בה. ב) תהילים (ס"ח י"ג) מלכי צבאות ידון ידון, פרש"י מלכי צבאות הגוים ידון. יתנוודו ויושלכו מתוך א"י, וכנס"י שהיא נות בית תחלק שללם. ג) גיטין ח: הנ"ל: משום ישוב א"י, וברש"י, לגרש גויים וליישב ישראל בה. גם להתוס' הנ"ל (חיו בזמן מסעי הצלב) הרי הדברים אמורים כשישנה סכנה בדרך לא"י, כעת, אדרבא סכנה נשקפת חלילה להשאר בגולה אחרי כל מה שהגויים עוללו לנו, ברור איפוא שלכל אחד בלי שום חולק מצוה עלינו לכבוש את הארץ ולהאחז בה. ה) לא לבד יושבי הארץ מצווים בכבוש וישוב א"י, אלא לא פחות מהם החובה מוטלת על יהודי הגולה. לא נחזור על הטעות המרה של בני בבל בימי עזרא וברובם הגדול נשארו בגולה, וגרמו ע"י אי-עלייתם להחלשת כוחי-הכמותי והאיכותי של יהודה. קשה מתבטאים חז"ל נגד התרשלותם הלאומית של בני בבל אלה, שבחרו מטעמי נוחיות זמנית להשאר בגולה, וכך אומרים: ראויים היו בני ישראל ליעשות להם נס בימי עזרא, כבימי יהושע אלא שגרם החטא (ברכות ד', סנהדרין צ"ח), החטא שלא עלו כולם (מהרש"א יומא ט' בח"א). בטוי יותר נמרץ אנו מוצאים בדברי ר"ל דא"ל לזעירי, (בן בבל): אלהא סנינא לכו, דכ' אם חומה היא נבנה עליה טירת כסף, ואם דלת היא וכו', אם עשיתם עצמכם כחומה ועלייתם כולכם בימי עזרא נמשלתם ככסף שאין רקב שולט בו, עכשיו שעלייתם כדלתות (לחצאין רש"י) נמשלתם כארז שהרקב שולט בו (יומא ט') בזה אפשר להבין את היחס השלילי של בני א"י לבני בבל שאנו מוצאים בש"ס, למרות השלטון המלכותי של ראשי גלויות שבבל ולמרות העליונות של בני בבל בהנהגה תורנית בכמה תקופות ביחוד בדיני ממונות².

ידוע שבני א"י התייחסו לבני בבל לא לבד בבטול, מחכי עלה במערבא (סנהדרין י"ז) בבלאי טפשאי (פסחים ל"ד, ועוד), בבל סימן רע לתורה (סנהדרין ק"ט): כי היכי דמשקרי בבבל, הכי משקרי מטרייהו (תענית ט'; וע' סנהדרין כ"ד ע"ז כ"ו ביצה ל"ח ע"ב ועוד), אלא גם בשנאה (יומא ט' הנ"ל, וראה מנחות צ"ט במשנה: חל להיות (יוה"כ) בע"ש שעיר של יוה"כ נאכל בערב, והבבליים אוכלים אותו כשהוא חי, ובגמרא לא בבליים הם אלא אלכסנדריים הם, ומתוך ששונאים את הבבליים קוראין אותן על שמם). וכ' התוס' שסבת השנאה להבבליים היתה: לפי שלא עלו בימי עזרא וכן קנסו ללויים במעשר, לפי שלא עלו בימי עזרא (יבמות פ"ו). בני א"י שראו כמו עינם את החורבן, והרגישו אה' כבלי השעבוד במולדתם, הם ראו בבבליים גורמים ישרים באסון הלאומי, שבא עם כיבוש רומי, באי עלייתם של גולי בבל בימי עזרא החלישו במדה

2) ע' סוכה כ', מנחות פ"ח כ' סנהדרין ה' וירושלמי שם כתובות ע"ה גיטין ל'

ע"ת קמ"ה ועוד.

נכרת את כח האומה ועצמאותה. דלה וקטנה היתה ע"כ יהודה, בדורות הראשונים אחרי עזרא (ע"י מ"ר שה"ש, מובא להלן) אף שהוסיפו כח בימי החשמונאים, לא יכלו בכל זאת להחזיק מעמד נגד הרומאים. חורבן הבית והארץ בא לדעת הארצי ישראלים — כתוצאה ישרה מסבת אי עלותם של הבבלים לא"י בזמן הצהרת כורש, במקום לעלות ולהיות חומה בצורה (כדהתם ביומא הנ"ל) נגד כל אויב ומתנקש.

ברם יתכן שגם בני בבל הכירו אחרי זמן בשגיאתם המרה ושאפו לתקן המעוות ולעלות ציונה, אבל בינתיים איתרו את המועד ע"י, שאחרי זמן ידוע, ביטל כורש את הצהרתו של "מי בכם מכל עמו ויעל" ואסר על היהודים לעלות, וכן דרשו במ"ר שה"ש עה"פ: אחות לנו קטנה, אלו עולי גולי בבל שהיו דלים באוכלוסין, מה נעשה לאחותנו, מה נעשה ביום שנגזר די עבר פרת עבר, די לא עבר לא עבר. דלה באוכלוסין נשארה ע"כ יהודה ע"י שיהודי בבל לא נצלו בזמן את הצהרתו של כורש ולא עלו. אף שאמרו על כורש שמלך כשר היה (ר"ה ג' וראה מגילה י"ב) בכל זאת מגנים חז"ל במלים קשות את סוף מעשיו, ראה קה"ר (פ"י י"ב): דברי פי חכם הן, זה כורש שאמר "מי בכם מכל עמו ויעל" ושפתות כסיל תבלענו, שבולע דבריו וחזר בם. על הסברה שהניעה את כורש לבטל את הצהרתו ההיסטורית מספרים לנו (שהש"ר ה') וידיו נטפו מור, מדרים, נגזר כורש ואמר, דעבר פרת עבר, דלא עבר לא יעבור, א"ר יוחנן כי "חשך השמש בצאתו" (ישעיה י"ג) יצא כורש לטייל במדינה וראה המדינה שוממת, אמר מה טיבה של מדינה זו שוממת, איכן הם הוזהבים, איכן הם הכספים, אמרו ליה ולאן את הוא דאמרת כל יהודאין יפקון ויבנון בית מקדשא, מנהון דהבים ומנהון כספים, הוא דסלקין למבנא מקדשא, בההוא שעתא, גזר דעבר פרת עבר דלא עבר לא יעבור. כך רק כארבע רבבות נפש עלו בזמן הצהרה זו, דיתר לא ניצלו הזדמנות יקרה זאת, ונשארו בגולה קרועים מציון, ואף היא נשארה במדה ידועה שוממה מרוב בניה בבית שני. מחכמי ישראל הבבליים, היו שהכירו בחטא הלאומי של אבותיהם כלפי יהודה וכה מספרים: רבי זעירא נסיק לשוקא, אמר ליה אחד לית את אויל מן בבלייא דחרבן אבהתיה בית המקדש בהדיא ענתה? אמר ר' זעירא, לית אבהתי כאבהתהון דהדין, על לבית וועדא ושמע קליה דר' שילא אם חומה היא, אילו עלו ישראל חומה מן הגולה, לא חרב ביה"מק פעם שניה, אמר יפה לומדני ע"ה, אנו רואים גם הכרת החטא והמוסר כליות של בני בבל, ששקטו על שמריהם בשעה הסטורית של הצהרת כורש. ע"כ ברור שגם מנקודת מבט ההלכתי, אסור לנו לחזור על שגיאות עולי בבל, ולנצל הסקודה אשר פקד ד' את עמו בתקופתו הנוכחית. גם טעמו של רב יהודה דהעולה מבבל לא"י עובר בעשה, כ' המהרי"ט בכתובות שם, שהוא משום קנס, כיון דלא עלו בימי עזרא, ע"כ לית דין צריך בושש, שגם לרב יהודה וגם לרמב"ם ודעמיה ישנה כעת מצוות כבוש וישוב א"י ובפרט שרוב הפוסקים נקטו כרמב"ן וכג"ל.